
A Szabad Franciaország története¹

Jean-Louis Crémieux 1917-ben született párizsi értelmiségi családban. Középiskolai tanulmányainak befejezése után a Sorbonne-on hallgatott történelmet, azonban a háború kitörését követően 1940-ben mozgósították, ezért félbeszakította egyetemi tanulmányait és bevonult a hadseregbe, ahol tisztjelöltként a 47. gyalogezred kötelékében teljesített szolgálatot egészen 1940. júniusi fogságba eséséig. Egy pomerániai hadifogolytáborban szerzett tudomást róla, hogy vannak olyan franciák, akik folytatták a harcot a náci Németország ellen, ezért 1941 januárjában megszökött és eljutott a szovjet megszállás alatt álló Litvániába, ahol a szovjet hatóságok letartóztatták és internálták. Csak a Szovjetunió ellen indított német invázió után hagyhatta el az országot 185 társával együtt, hogy csatlakozzon a Londonban székelő Szabad Franciaország mozgalomhoz. Az utóbbiba való belépése során vette fel a Brillhac álnevet családja védelmében, így innentől kezdve használta a *Crémieux-Brilhac* nevet, amellyel ismertté vált pályafutása során. Alhadnagyi rangban lépett be a Szabad Francia Erők kötelékébe, ahol korábbi tanulmányaira való tekintettel azzal bízták meg, hogy gyűjtse össze és rendszerezze a szervezet politikai jellegű dokumentumait, majd rövid idővel később a Szabad Franciaország propaganda-szolgálatának titkára lett, amely minőségében egyrészt a mozgalom propagandaanyagainak elkészítéséért és terjesztéséért felelt, másrészt pedig a Vichy-rendszer rádióadásainak rögzítéséért. 1943–1944 folyamán a Harcoló Franciaország összekötő tisztjeként tevékenykedett a BBC-nél. A háború után is folytatta a konfliktus során keletkezett francia iratanyag megőrzésére tett erőfeszítéseit, így közreműködött a Francia Dokumentációs Központ (*Documentation française*) létrehozásában, melynek vezetője is volt. Emellett az államigazgatásban is tevékenykedett, ahol államtanácsosi posztot töltött be. Történészként első nagyobb publikációjában a háború alatt a BBC által sugárzott francia rádióműsorokat adta közre

¹ Jelen írás az Új Nemzeti Kiválósági Program Felsőoktatási Posztdoktori Kutatói Ösztöndíjának támogatásával készült el.

öt kötetben,² amelyet számos másik nagyszabású és hiánypótló munka követett.³ Munkásságáért a Francia Akadémia Gobert Nagydíjával tüntették ki. Ezen munkák közül is egyértelműen kiemelkedik a *La France Libre* [A Szabad Franciaország] című monográfiája,⁴ amelyet 1997-ben a Francia Akadémia is díjjal jutalmazott. Crémieux-Brilhac 2015-ben hunyt el, de halála előtt elkészítette ennek a meghatározó és megkerülhetetlen munkának a javított és bővített kiadását, amelyet a következő oldalakon kísérlünk meg átfogó módon bemutatni.

A kétkötetes nagymonográfia hét nagyobb részre és azon belül negyven fejezetre oszlik, amelyet jelentős mellékletanyag egészít ki. A könyv némiképp szokatlan módon egy közel húszoldalas kronológiai összefoglalóval indul, és átfogó képet ad az 1940 és 1945 közötti legfontosabb politikai és katonai eseményekről, amelyek valamilyen módon befolyásolták a szabad francia mozgalom tevékenységét. Az ezt követő bevezetőben a szerző tisztázza könyve újrakiadásának okait, melyek között első helyen szerepel a francia és külföldi levéltári forrásokhoz való a korábbiaknál sokkal szélesebb körű hozzáférés, amely lehetővé tette számára, hogy teljesebb és pontosabb képet adjon az eseményekről, mint ahogy arra könyve eredeti változatában lehetősége nyílt.

Az első nagyobb szakasz – amely három fejezetet foglal magában – bevezetőként szolgál, 1940 júniusától augusztusig mutatja be De Gaulle londoni tevékenységét, amelynek eredményeképpen az önkéntes emigrációba vonult tábornok létrehozta a Szabad Francia Erőket, amely a hivatalban lévő francia kormány ellenállása és a francia lakosság többségének közönye ellenére szárazföldi, tengeri és légi kötelékeket állított fel, valamint elnyerte a brit kormány erkölcsi és anyagi támogatását, amely nélkülözhetetlen volt a harc folytatásához. Mindezek ellenére a politikai-katonai mozgalom nyár végén csupán 4 500 főt számlált, amely legjobb esetben is csupán jelképes hozzájárulást tehetett lehetővé a háborús erőfeszítésekhez.

Annak érdekében, hogy ez megváltozzon, a De Gaulle tábornok vezetése alatt álló szervezetnek ki kellett törnie a diplomáciai elszigeteltségből és számottevő sikereket kellett felmutatnia. Erre érdemi esély – ahogy az

2 Ici Londres. Les Voix de la liberté (öt kötet). La Documentation française, Paris, 1975-1977.

3 Ezek közül a legjelentősebbek a következők: *Les Français de l'an 40*. 1. és 2. kötet. Gallimard, Paris, 1990.; *Prisonniers de la liberté: l'odyssée des 218 évadés par l'URSS: 1940–1941*. Gallimard, Paris, 2003.; Georges Boris. *Trente ans d'influence: Blum, de Gaulle, Mendès France*. Gallimard, Paris, 2010.; *De Gaulle, la République et la France libre: 1940–1945*. Perrin, Paris, 2014.

4 *La France Libre. De l'appel du 18 juin à la Libération*, Gallimard, Paris, 1996.

a második részből kiderül – elsősorban a francia gyarmati területeken kínálkozott, ahol a gyarmati adminisztráció és haderő tagjainak körében a harc folytatásának gondolata követőkre találhatott. Ennek érdekében a nyár folyamán a kisebb gyarmati területek Szabad Franciaországhoz történő csatlakozási hullámát a brit-francia hadvezetés egy nagyszabású akcióval, Francia Nyugat-Afrika átállításával kívánta megkoronázni 1940 szeptemberében. A hadművelet azonban teljes kudarcba fulladt, ami jól jelezte a szabad franciák befolyásának korlátait: Franciaország és a francia gyarmatbirodalom többsége szilárdan kitartott a Pétain marsall vezetése alatt álló Vichy-kormány mellett. Gyors sikerek helyett ezért lassú és szívós építkezés várt De Gaulle-ra, aki lépésről-lépésre építette fel mozgalmá katonai, politikai és közigazgatási szervezetét, miközben kisebb kötelékekkel részt vett Nagy-Britannia Afrikában, Közel-Keleten és a világtengereken folytatott hadműveleteiben. Ezzel egyidőben komoly erőfeszítéseket tett, hogy a kialakulófélben lévő franciaországi ellenálló mozgalmakkal felvegye a kapcsolatot, támogatást biztosítson nekik, hosszútávon pedig elérje csatlakozásukat a szabad francia alakulatokhoz.

Ezeknek az erőfeszítéseknek a kiteljesedéséhez a kisebb-nagyobb harc-
téri sikereken kívül leginkább diplomáciai elismerésre volt szükség, amelyért azonban még jobban meg kellett küzdeni, mint az előbbiekért. Noha a britekkel fenntartott viszony sem volt felhőtlen, időnként igen heves összetűzéseik ellenére De Gaulle és Churchill végül mindig közös nevezőre jutottak, amelyben egymás kölcsönös tisztelete mellett fontos szerepet játszott a brit közvélemény és az uralkodói ház franciabarátsága is, amely a háború egész időtartama alatt töretlen maradt. Washingtonnal már nem sikerült ilyen jó kapcsolatokat kiépíteni. Noha az amerikai közvélemény rokonszenvezett a szabad francia mozgalommal, a politikai vezetés gyanakodva szemlélte a szerinte sem területi, sem népszuverenitással nem rendelkező szervezetet, amellyel távlatilag nem számolt az európai helyzet rendezése során. Érdekes módon az ideológiailag és földrajzilag legtávolabb elhelyezkedő Szovjetunióval a kezdeti tapogatózó kapcsolatfelvétel után politikailag és katonailag rendkívül gyümölcsöző viszonyt sikerült kiépíteni. Moszkva nem csupán elismerte, de támogatásáról is biztosította a Szabad Franciaországot, amely még önálló katonai alakulatot is küldött a keleti hadszíntérre, hogy támogassa a Vörös Hadsereg harcát. Ez az egyre szorosabbá váló együttműködés alapozta meg az 1944 decemberében megkötött francia-szovjet szövetségi és kölcsönös segítségnyújtási szerződést is, amely jelentősen javított De Gaulle és a szabad francia mozgalom nemzetközi elismertségén. Mindemellett Crémieux-Brilhac azt is kiemeli könyve harmadik szakaszá-

ban, hogy a diplomáciai sikereket katonai eredmények is alátámasztották, hiszen a Szabad Francia Erők kitüntették magukat az észak-afrikai harcok során, ami komoly szerepet játszott a Szabad Franciaország nemzetközi súlyának növelésében.

Mindennek ellenére De Gaulle-t és követőit az angolszász vezetők kihagyták az 1942 novemberi észak-afrikai partraszállás előkészítéséből és végrehajtásából, mivel Roosevelt elnök Giraud tábornok közreműködésével kívánta biztosítani a francia erők részvételét az afrikai harcok lezárásában és az európai kontinens felszabadításában. Ennek eredményeképpen a nyugati szövetségesek komoly erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy De Gaulle tábornokot és csapatait távol tartsák a Tunéziában zajló harcoktól, ez a kísérletük azonban kudarcot vallott, mivel a szabad francia kötelékek délről és keletről is a térségbe érkeztek és bekapcsolódtak a küzdelembe. Ez szükségessé tette a két francia tábornok közti egyeztetést is, amely meglehetősen egyenlőtlen helyzetből indult, hiszen Giraud nem csupán a teljes észak-afrikai hadsereg, hanem még az angolszász hatalmak támogatását is élvezte, míg De Gaulle csupán korábbi követőire és saját érdekérvényesítő képességére támaszkodhatott. Ennek következtében hosszú egyeztetési folyamat indult el 1942 végén, amely egészen 1943 májusáig tartott és azt eredményezte, hogy a Szabad Franciaország vezetője végül Algériába repülhetett, hogy személyesen folytasson tárgyalásokat a különböző irányítás alatt álló francia erők egyesítéséről. A jó stratégiai érzékkel rendelkező De Gaulle közben Jean Moulin segítségével 1943 májusában elérte a franciaországi ellenállási mozgalmak közös vezetés alá vonását, amely önmagában is igen komoly eredmény volt, ezen felül pedig sokkal jobb tárgyalópozíciót biztosított számára Észak-Afrikában.

A negyedik rész után az első kötet végén a szerző a könyv felépítését megtörve egy számozás nélküli fejezetet szentel a szabad francia mozgalom tagjainak. Ebben körbejárja a sok történészi vitát kiváltó létszám kérdését, valamint a szociális háttér és nemzeti hovatartozás témáját. Utóbbi azért különösen érdekes, mivel a kutatások alapján a hozzávetőlegesen 70 000 szabad franciának alig több mint fele rendelkezett francia állampolgársággal, mivel a gyarmati önkéntesek száma 30 000 főre rúgott, a külföldi önkéntesek pedig mintegy 3 000 fővel képviseltették magukat a szervezeten belül.

Ezt követően olvashatunk arról a rendkívül érdekes folyamatról, amelynek során a hátrányos helyzetben lévő De Gaulle a tárgyalóasztal mellett csapott össze a komoly katonai és politikai háttérrel rendelkező Giraud tábornokkal 1943 nyarán Észak-Afrikában. A helyi francia vezetés és a szövetséges hatalmak várakozásait megcáfolva ebből az összecsapásból a szabad franciák veze-

tője került ki győztesen, aki hajlíthatatlannak bizonyult a tárgyalások során, és végül szinte az összes jelentős kérdésben rákényszerítette akaratát a politikai csatározásokban járatlan tábornoktársára. Az egyeztető megbeszélések nem csupán azért bizonyultak fontosnak, mert biztosították De Gaulle befolyását az események további menetére, hanem azért is, mert teljesen új alapokra helyezték a francia háborús részvételt. Ennek eredményeképpen Giraud 1943 őszére gyakorlatilag teljes mértékben elveszítette korábbi vezetői jogköreit, De Gaulle pedig a rendelkezésére álló minden korábbinál jelentősebb erőforrásokra támaszkodva hozzálátott egy modern francia hadsereg felállításához, amely képes volt érdemleges szerepet vállalni a megszállt Európa felszabadításában. Ez a haderő öt gyalogos- és három páncélosadosztályból, 600 repülőgépből, valamint egy 350 000 tonna vízkiszorítású flottából állt, amely a háború utolsó szakaszában kivette a részét a tengelyhatalmak elleni harcokból szárazföldön, levegőben és vízen egyaránt. A szerző ugyanakkor a teljességre törekvés igényével arra is részletesen kitér, hogy a háború folyamán szabad francia fennhatóság alá került gyarmati területek egy részén – elsősorban Észak-Afrikában és Közel-Keleten – komoly társadalmi-politikai mozgalmak jöttek létre önrendelkezési jogokat követelve a helyi lakosságnak, amely sem francia állampolgársággal, sem szavazati joggal nem rendelkezett, így érdemben nem szólhatott bele saját sorsának alakulásába. A szabad francia vezetés válasza a brazzaville-i konferencia volt, amelyen – a Brit Nemzetközösség mintájára – egy francia szövetség tervét vázolták fel, amely távlatilag államszövetségi rendszerű együttműködést ígért a francia gyarmatbirodalom tagjainak.

A következő részben Crémieux-Brilhac a szabad francia mozgalom franciaországi tevékenységének bemutatására koncentrál 1943–1944 folyamán. Az anyaországi francia lakosság rokonszenvének elnyerése alapvető fontosságú volt a külföldön tevékenykedő szabad franciák számára. Ehhez az első lépést a hadszíntereken zajló eseményekről szóló hiteles híradások közvetítése jelentette, amely a BBC rádiócsatornája segítségével történt, amely idegen nyelvű műsorblokkal is rendelkezett és számos megszállt ország lakossága számára sugárzott adásokat. A francia műsor napi öt és félórás műsoridővel rendelkezett, amely a hallgatókat érdeklő témaválasztásnak és a bemondók előadó-képességének köszönhetően nagyon népszerű volt a francia lakosság körében, ezért hozzájárult a Szabad Franciaország megismeréséhez és elfogadásához, mint arról a rádióknak küldött levelek, hírszerzési jelentések, valamint az Angliába érkező francia állampolgárokkal készített interjúk tanúskodnak. Ezzel párhuzamosan a szabad francia vezetés igyekezett saját műsoridőt szerezni a világ legkülönbözőbb rádióiban,

távlatilag pedig saját rádióállomást létrehozni, hogy külső befolyástól mentesen tudja eljuttatni üzeneteit a hallgatóságnak. Ennek az erőfeszítésnek az eredményeként 1942 végére szerte a világon (a fent említett BBC mellett Amerikában, Afrikában és Ázsiában) ötvennél is több rádiócsatornán összesen napi hét óra szabad francia adást sugároztak, majd a területek elfoglalása után Brazzaville-ben és Bejrútban saját rádióállomások is rendelkezésre álltak, amelyekkel rövidhullámon az afrikai és közel-keleti térségek egészét el lehetett érni. Ennek következtében a francia lakosság információval való ellátása sikeresen megvalósult, s ez megalapozta a szabad francia hírszerző szolgálat (a BCRA)⁵ franciaországi hálózatának kiépítését, amely szorosan összefüggött az országban megszerveződő ellenállási mozgalmak 1943 egyesülésével.

Az egységes Ellenállás létrehozásának logikus módon sikeresebb tevékenységhez kellett volna vezetnie, erre azonban nem került sor a megszálló hatóságok egy páratlanul sikeres letartóztatás sorozata miatt, amely komoly csapást mért a földalatti mozgalomra. 1943 júniusában a németek letartóztatták Charles Delestraint tábornokot, a Titkos Hadsereg vezetőjét, majd Moulin-t és a déli zónában működő ellenálló szervezetek vezetőségének hét tagját. Ezzel gyakorlatilag lefejezték az Ellenállást, amely egyszerre veszítette el két legfontosabb irányítóját és a lehetséges utódok egy jelentős részét, ami a szervezet tevékenységében jelentős törést okozott 1943 nyarán, ebből kifolyólag a remélt egységes és nagyszabású akciók helyett az együttműködések újragondolása vált szükségessé. A franciaországi Ellenállás nehezen tért magához az 1943 júniusában elszenvedett érzékeny veszteségekből, mivel a frissen létrehozott egység még nagyon törékeny volt, és a kialakult új helyzetet számos mozgalom vezetője arra kívánta felhasználni, hogy új alapokra helyezze az együttműködést. Bár az ideálisnak tűnő májusi struktúrát többé már nem lehetett helyreállítani, a BCRA a szövetségesek anyagi támogatásával komoly erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy egy új és az 1944 folyamán tervezett partraszállás támogatására bevethető szervezeti felépítés jöjjön létre. Ennek jegyében hozták létre a Régiós Katonai Delegáltak rendszerét, amely a korábban kiépített központosított struktúra helyett decentralizált szervezetet állított fel. Franciaország területét önálló katonai régiókra osztották fel, melyek élére kipróbált katonatisztekkel állítottak, akik az ott zajló ellenállási tevékenység koordinálásáért voltak felelősek. Noha a helyi szervezetek vezetői kezdetben ellenségesen fogadták őket, a rendelkezésükre álló egyre jelentősebb pénzügyi finanszírozás és hadianyag szállítási kapacitás fokozatosan felértékelte a szerepüket

⁵ Bureau central de renseignement et d'action: Központi Hírszerző és Akcióiroda.

és elfogadtatta a 12 új parancsnokot az ellenállási mozgalmak körében, akik Londonból és Algírból kapták az utasításaikat. Bár a számszerűen jelentős ellenállási mozgalom bevetéséhez nagy reményeket fűztek és ehhez kapcsolódva számos hadművelati tervet is kidolgoztak, ezek végül az elégtelen fegyverzet miatt nem valósultak meg, így a francia Ellenállás a partraszállás megkezdéséig jelentősebb önálló akciót nem hajtott végre. A szövetséges hadművelet megindulása után viszont aktivizálta magát és tevékenyen hozzájárult Franciaország felszabadításához.

A kötet utolsó része a normandiai partraszállástól Párizs felszabadításáig tartó időszakot veszi górcső alá. A szerző alaposan megvizsgálja a Nyugat-Európa felszabadítását eredményező hadművelet nagypolitikai háttérét is, amelyet még ekkor is megerhelt az amerikai diplomácia és a szabad francia mozgalom közötti rossz viszony. Előbbi szándékosan megpróbálta figyelmen kívül hagyni az ekkorra már meglehetősen széles támogatottságot élvező Francia Ideiglenes Kormányt, és amerikai katonai közigazgatás alá kívánta vonni a felszabadított francia területeket. De Gaulle a lehető leghatározottabban fellépett ez ellen, és az egyenlőtlen erőviszonyok ellenére jelentős győzelmet aratott, amikor június folyamán elérte, hogy a német megszállás alól felszabadított területek saját kormányzatának fennhatósága alá kerüljenek. Ez annál is inkább indokolt volt, mivel az ekkorra már jelentős erőt képviselő ellenállási mozgalom a partraszállással egyidőben akcióba lendült és nagyszabású hadművelet-sorozatot indított a német megszálló erők szállítási infrastruktúrája ellen, hogy lelassítsa azok átcsoportosítását Normandiába. A francia reguláris csapatok csupán később jutottak szerephez, a Philippe Leclerc tábornok parancsnoksága alatt álló 2. páncéloshadosztály Normandiában, a másik hét hadosztály Dél-Franciaországban szállt partra augusztus folyamán és járult hozzá hazája felszabadításához. Bár a több milliós angolszász haderő mellett ezek nem képviseltek számottevő erőt, jelenlétük és tevékenységük elismeréseképpen a szövetséges hadvezetés engedélyezte, hogy Leclerc egysége szabadítsa fel augusztus 25-én Párizst, ahol az ellenállók már napok óta harcban álltak a német helyőrséggel. A szerző olvasatában ez a siker jelképezi a De Gaulle vezette Szabad Franciaország győzelmét a második világháborúban, ezért ezzel zárja könyvét.

A háború hivatalos befejezéséig tartó időszakot már csupán a könyv zárszavában tekinti át, röviden értékelve annak fontosságát, de hangsúlyozva, hogy az már egy más korszak részét képezi Franciaország történelmében. Mindemellett megkísérli levonni a szabad francia mozgalom és a hozzá elválaszthatatlanul kötődő alapítója tevékenységének mérlegét, amikor megállapítja, hogy azok számos érdeme – Franciaország felszabadításához való

hozzájárulás, a francia legitimitás megőrzése, az Ellenállás közös irányítás alá vonása, a nemzetközi elismerés kivívása stb. – közül talán a legfontosabb annak a mítosznak a továbbadása, hogy hazafiak egy kis csoportja képes volt szembeszállni a náci Németországgal, a hatalmas erőforrásokkal rendelkező angolszász hatalmakkal, sőt még saját országának hivatalos vezetésével is, hogy kiálljon elveiért és végül győzelmet arasson.

A könyv végén található mellékletek rövidítésjegyzéket, részletes tárgy- és névmutatót, bibliográfiát és jegyzeteket tartalmaznak, melyeknek köszönhetően az egyébként olvasmányosan megírt kötet igazán alapos történeti szakmunkává válik, amelyet haszonnal forgathat minden, a korszak iránt érdeklődő olvasó.

Jean-Louis Crémieux-Brilhac: *La France Libre. De l'appel du 18 juin à la Libération.* (A Szabad Franciaország. A június 18-i felhívástól a felszabadításig) 1. és 2. kötet. Gallimard, Paris, 2014. 1476 o.

Bene Krisztián